

עד כמה הבחירה שלך חופשית הרב מואיז נבון

בראשית פרק טו (יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יד) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֹּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ו הלכה ה

... כתוב בתורה "ועבדום וענו אותם" הרי גזר על המצריים לעשות רע, וכתוב "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ", הרי גזר על ישראל לעבוד כו"ם ולמה נפרע מהן? ...

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה

שמה תאמר והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה, ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו, דע שתשובת שאלה זו **אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה** וְחֲבָה מִנֵּי יָם וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה.

שו"ת הריב"ש סימן קיח

אבל מה שנ"ל להשיב בשאלה זו הוא, שעל כרחנו יש לנו להאמין שהאדם יש לו בחירה על מעשיו, כדי לקיים מצות התורה ותגמוליה. וכמו שהוא מבואר בתורה: "וְרָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ [היום] אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמְּוֹת וְאֶת הָרָע] ... ובחרת בחיים." וכן יש לנו להאמין, שידיעת הש"י מקפת בכל מה שיעשה האדם בבחירתו טרם יצא הדבר ההוא לפועל, כי אין לתת שום חסרון בידיעתו חלילה. ...

Philosopher's Basic Argument for Theological Fatalism

- (1) Yesterday God infallibly believed T. [Supposition of infallible foreknowledge]
- (2) If E occurred in the past, it is now-necessary that E occurred then. [Principle of the Necessity of the Past]
- (3) It is now-necessary that yesterday God believed T. [1, 2]
- (4) Necessarily, if yesterday God believed T, then T. [Definition of "infallibility"]
- (5) If p is now-necessary, and necessarily (p → q), then q is now-necessary. [Transfer of Necessity Principle]
- (6) So it is now-necessary that T. [3,4,5]
- (7) If it is now-necessary that T, then you cannot do otherwise than answer the telephone tomorrow at 9 am. [Definition of "necessary"]
- (8) Therefore, you cannot do otherwise than answer the telephone tomorrow at 9 am. [6, 7]
- (9) If you cannot do otherwise when you do an act, you do not act freely. [Principle of Alternate Possibilities]
- (10) Therefore, when you answer the telephone tomorrow at 9 am, you will not do it freely. [8, 9]

~ Timelessness – אל זמן ~

Boethius (480-524) [adopted by Aquinas (1225-1274)]

[God's knowledge] encompasses the infinite sweep of past and future, and regards all things in its simple comprehension as if they were **now** taking place. Thus, if you will think about foreknowledge by which God distinguishes all things, you will rightly consider it not to be a foreknowledge of future events, but knowledge of a never-changing present.

מדרש שמואל אבות ג: כא [ר' שמואל, צפת 1540]

אפילו אם ה' יודע מיום הולדת האדם אם יהיה צדיק אם רשע אין הכונה שמפני זה יהיה האדם מוכרח, וזה לפי שה' הוא מביט לסוף דבר בקדמותו, ולמה שיעבור על האדם עד עת מותו הכל הוא לפניו ומעת תחלת ידיעתו מני אז ראה זה האדם מת מוטל לפניו, וראה במה בחר כבר, **כי הוא יתברך אינו תחת הזמן ולא שייך ביה קדימה ואיחור**, א"כ מה שאירע אינה גזירה מאתו חס ושלו, רק הביט וצפה מה שהאדם יבחר ...

אור שמח הלכות תשובה פרק ה

והנה דברים אנו שומעים ותירוץ אין אנו רואים, דלדמיון כשהולך האדם לבעול א"א או להרוג את חבירו (וכן עשה) נשאל אם יודע הבורא מזה, ע"ז נשיב שידע מימות בראשית וקודם כקדמותו יתברך שכן יהיה, א"כ כיון שידע שיחטא זה בזאת האם יתכן עכשיו ההשתנות שלא יעשה זאת (היפך מכפי שידע הבורא) הא אינו באפשרי, דהא השם ידע מכבר, א"כ מה הועיל בתירוץ, והוא רק לפום רהיטא.

~ עובדות רכות – Soft Facts ~

William of Ockham (1285-1349) [explained by R. Kane, Free Will]

Ockham suggests that facts about God's foreknowledge, though they are about the past, are soft facts about the past rather than hard facts. They are not simply about the past because they refer to and require the truth of future events. Thus, God's knowing at earlier times that John will commit a murder in 2000 is a fact if and only if John does commit a murder in 2000. Ockham then argues that, while it is not in our power to affect hard facts about the past, it is in our power to affect soft facts about the past. If John's murder was a free action, then John could have done otherwise; he could have refrained from murdering. And if he had refrained from murdering, then God would have known at earlier times that John would refrain rather than knowing that John would commit murder.

...

Conceiving free actions in this way does preserve free will, as noted, since it seems to make God's foreknowledge depend on our free actions rather than the other way around. But it certainly makes God's foreknowledge difficult to understand. Ockham himself conceded this point. He said: "I maintain that it is impossible to express clearly the way in which God knows future [free actions]. Nevertheless, it must be held that He does so."

- לא מצאתי עמדה זו במקורות יהודיים

~ חיזוי מושלם – Perfect Prediction ~

Luis de Molina (1535-1600)

... The third type is *middle* knowledge, by which in virtue of the most profound and inscrutable comprehension of each free will, **God saw in His own essence what each such will would do with its innate freedom** were it to be placed in this, or in that or, indeed, in infinitely many orders of things—even though it would really be able, if it so willed, to do the opposite.

מהר"י יעבץ אבות ג:טו

ואמשול לך משל לצייר הענין הנכבד הזה בשכלך ציור שלם, אדם אחד יש לו שני בנים, האחד צדיק וחכם והשני רשע, ויש לפניו ספר וסייף, ואמר זה יקח הספר וזה יקח הסייף, וידוע כי ידיעת האב לא הכריחה את אחד מהם, כי ידיעתו כפי מה שהוא יודע מטבע כל אחד, וכן השי"ת אע"פ שהוא יודע כל מה שעתיד להיות, לא תכריח ידיעתו לאדם, לפי שהוא ית' נתן הבחירה לאדם ועל זה ברא עולמו...

השגת הראב"ד על רמב"ם הלכות תשובה פרק ו:ה

... אבל "וקם העם הזה וזנה" כבר אמרנו שאין בענין הזה ידיעת הבורא גזירה וכ"ש בכאן שאף משה אמר כי השחת תשחיתון הן בעודני חי עמכם ואף כי אחרי מותי וכ"ש הבורא שהיה יכול לומר כן בלא גזירה.

CRITICISM: Robert Adams, William Hasker [exp. by R. Kane, Free Will]

There is no truth to be known, they say, by God or anyone else about what free agents will do before they act. There may be a truth, as Adams notes, about what free agents will *probably* do before they act; and God, being omniscient, would know such a truth. ... In sum, there may be facts supporting statements about what free agents will probably do and probably not do; and God would know these facts. But there are no facts, according to critics of Molinism, that suffice to make it true that free agents..., would *definitely* make one choice rather than the other before they act.

ר' חסדאי קרשקש [1340-1411, ספרד], אור השם

[לסיכום, ר' קרשקש מציין כי אדם יכול לבחור בין אופציות שונות, אך ... גורמים חיזוניים קובעים את בחירתו. במילים אחרות, ר' קרשקש מבחין בין פטליזם (התיאוריה שאדם מוכרח לפעול כפי שהוא פועל) לבין דטרמיניזם (הרעיון שאדם חופשי לבחור את הקורס שלו, אך הבחירה עצמה נקבעת). לפיכך, האדם מטבעו חופשי, אך כאשר אנו רואים את הגורמים המשפיעים על בחירתו של האדם (כולל טבע וטיפוח), הוא אינו חופשי. מאחר שה' יודע השפעות אלה, מבחינת הידע של אה', האדם אינו חופשי. – סיכום תורגם מ: "Illuminating Jewish Thought", Wiederblank.

~ כל האפשרויות – All Possibilities ~

- I did not find this in general philosophy

ספר האמונה הרמה לראב"ד [1110-1180, טולדו] מאמר ב עיקר ו

... האל ית' ... ברא דברים ושם להם תארים מה אפשריים. ואין זה חסרון בידיעתו ית' כי "האפשרי" (קיים ב)שני מינים, אפשר מצד הסכלות (שאדם לא יודע מה הם האפשרויות), ... והאל ית' יודע [את כל האפשרויות] ... ואם יתעקש מתעקש, ויאמר ... שהאל לא ברא דבר יהיה אפשר התאר והפכו, יהיה בזה חרבן העולם והפסד הישוב בזה העולם, והחיים בעולם הבא. כי האדם לשוא יחרוש ויבנה הבנינים, ויטע הנטיעות ויכניע הבהמות, ויאריך הרמחים ויבחר השלחים להלחם, וכבר נגזר מה שיהיה ממנו. וכן לשוא יהיה עובד האל, וכבר נגזר עליו ההצלחה או הפכה. והדבר מבואר כי האמת הפך זה. וכי האל ברא האפשריים ויודע אותם האפשריים כלקויות. ...

מלחמות השם, רלב"ג [1288-1344, צרפת]

ושהשם יתברך יודע כל אלו הדברים בצד אשר הם בו מסוררים והוא יודע שהם אפשריים, הוא מבואר שדעת תורתנו הוא מה שהביא אליו העיון מענין ידיעת השם יתברך. והנה יתבאר עוד שדעת התורה הוא שהשם יתברך יודע אלו הענינים כדרך כולל, לא בדרך פרטי, ממה שאמר היוצר יחר לבם המכין אל כל מעשיהם, ר"ל שהוא יצר לב יחר בני האדם ומחשבותיהם בשוטו אלו הסוררים ...

של"ה [1565-1630, פראג, צפת] תולדות אדם בית הבחירה, רחצ

והנה קודם עשיית אדם איזה ענין, הן טוב הן רע, כבר היו מוכנים אלו הדרכים... הרי יש דרך צדיקים ודרך רשעים (תהלים א, ו ועוד), ושורש כולם הרצון העליון, והיא הידיעה, ידיעת עצמות רצונו בשרשי כל ההשתלשלות, ... ולאחר (שאדם הראשון) חטא, ופתח המקור מענין אחר מטוב ומרע, אזי הראהו הקדוש ברוך הוא דור דור ודורשיו, וחכמיו ומנהיגיו, לפי ענין המקורות שנתחו עתה, איך ראוי להיות התפשטות, והענפים וענפי ענפים. אמת שבעבור זה אינם מוכרחים, כי מי שירצה להגביר ולילך מזה ההתפשטות וירצה לפתוח מקור אחר מהמקורות, וימשיך כפי רצונו, אז כח הבחירה בינו להגביר, רק הקדוש ברוך הוא הראה לאדם לפי פתיחת המקור של עתה, איך ראוי להיות ההתפשטות. ובדאי אלפים ורבואות ענינים, שהיו ראויין להיות לפי פתיחת המקור של עתה כך, ונשתנו מכח הבחירה, והרבה דברים נשארים כפי שהיו ראויין.

ביקורת: קרשקש [1340-1410, ספרד], מאמר ב, כלל ה, פרק ב - כשידע (השם) החלק האחד מחלקי האפשר שיגיע, הוא מחויב בהכרח להגיע. ואם לא, לא היתה ידיעה, אבל מחשבה או טעות.

~ אי התאמה – Incompatibilists ~

- No Freewill**

Stanford Encyclopedia of Philosophy

The denial of libertarian freedom has always had many supporters. ... Philosophers who deny libertarian freedom may affirm a type of free will compatible with determinism, or they may instead simply accept the consequence that human beings lack free will.

כאלם [מתחיל 786] – גזרה קדומה/"הכל מכתוב"

Hadith: Umar Ibn Al-Khattab also narrated that Prophet Muhammad said: "Moses said: 'My Lord! May I see Adam who removed us and himself from the Paradise?' So Allah made him see Adam, and he said to him: 'Are you Adam?' Adam said: 'Yes.' And he said: 'Were you the one in whom Allah breathed His spirit, and before whom He bowed His angels, and to whom He taught the names of all things?' Adam answered: 'Yes.' So Moses said: 'What made you remove us and yourself from Paradise?' Adam said unto him: 'Who are you?' He said: 'I am Moses.' Adam said: 'So you are Moses the prophet of the Children of Israel. Were you the one Allah spoke to directly?' Moses answered: 'Yes.' Adam said: 'Why do you blame me for a matter which Allah had predestined?' So Allah's Prophet Muhammad said twice. "Adam outclassed Moses."

מי שילוח, רבי מרדכי יוסף מאיז'ביצא, פרשת וירא

תכחש שרה לאמר לא צחקתי. עומק הענין בזה, כי מה דאיתא בגמ' (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הוא רק לפי גבול תפיסת שכל האדם, אבל באמת הכל בידי שמים ואף יראת שמים ורק בעוה"ז הסתיר הש"י דרכו. ...

CRITICISM: The Psychological/Sociological Problem

Dr. Eddy Nahmias writes, "Simply exposing people to scientific claims that free will is an illusion can lead them to misbehave, for instance, cheating more or helping others less."¹¹ Consider the following experiment: random people were promised \$1 for every correct answer they gave on an exam and were allowed to compile their own scores. Those who were first exposed to a statement by a famous scientist claiming that we lack free will were far more likely to cheat.¹²

- Open Theists

R. Kane: Open Theists emphasize that denying God has foreknowledge of future free actions does not mean giving up the idea that God is omniscient. This sounds paradoxical but really is not, they insist: for they grant that God does know everything that happens and has happened. Nothing that occurs escapes God's knowledge. But the future has not yet occurred and is not yet real. So, when it comes to free actions, there is nothing real there to be known, at least not yet.

משך חכמה בראשית פרק א פסוק כו

נעשה אדם בצלמנו. הצלם האלקי הוא הבחירה החופשית בלי טבע מכריח, רק מרצון ושכל חפשי. והנה ידיעתו יתברך אינה מכרעת הבחירה, כי אין ידיעתו באה נוספת כידיעה של בשר ודם הבאה מהחושים, רק היא עצמותו יתברך, וכמו שכתב הרמב"ם. והנה, אם כי אין ביכולת בנו להבין איך היא - כי "אילו ידעתנו הייתיו" - רק זאת אנו יודעים, שלהבחירה החפשית הוא מצמצום האלקות, שהשם יתברך מניח מקום לברואיו לעשות כפי מה שיבחרו, ושלא ממפעליהם הגזירה וההחלטה בפרטיות. ולכן אמר "אל לבו, נעשה אדם בצלמנו", פירוש, שהתורה מדברת בלשון בני אדם, שאמר נניח מקום לבחירת האדם שלא יהא מוכרח במפעליו ומחויב במחשבותיו, ויהיה בחירי חפשי לעשות טוב או רע כאשר יחפוץ נפשו, ויוכל לעשות דברים נגד מזגי טבעו ונגד הישר בעיני ה'. ...

~ רמב"ם ~

רמב"ם הלכות תשובה פרק ו הלכה ה

..כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצריים לעשות רע, וכתוב וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, הרי גזר על ישראל לעבוד כו"ם ולמה נפרע מהו? לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים לעבוד כו"ם אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד, ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם, הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהן צדיקים ורשעים, לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל, כענין שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, וכן המצריים כל אחד ואחד מאותן המצריים והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו, שלא גזר על איש ידוע אלא הודיעו שסוף זרעו עתיד להשתעבד בארץ לא להם, וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא דברים העתידין להיות. השגת הראב"ד/ והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. א"א אלה הם אריכות דברים שאינן מתובלים וחיי ראשי כמעט אני אומר שהם דברי נערות, יאמר הבורא לזונים למה זנית ואני לא הזכרתיך בשם כדי שתאמר שעליך גזרתי יאמרו לו הזונים ועל מי חלה גזרתך על אותן שלא זנו הנה לא נתקיימה גזרתך!

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה

... דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה. אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפי שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר "כי לא יראני האדם וחיי" אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכיי", וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו.

משנה מסכת אבות פרק ג משנה טו - הכל צפוי והרשות נתונה ... :